

kül, hogy forradalmár lett volna. A magyar szobrászatot felszabadította az ódon nyűgök alól, megindította a formák természetes szabad kibontakozását és dús munkásságával gerincet adott az akkor még magát meg nem talált magyar szobrászművészetnek. Hosszú életének vége felé tanítványainak útja már eltért az ő ösvényétől, de megelégedetten állapíthatta meg, hogy nem élt hiába, mert kivételes tehetsége föl-felétörő utat nyitott, szemhatárokat tágitott, gondos nevelőmunkássága korszakos eredményeket hajtott.

Életében szebbnél-szebb kiténtetésekhöz jutott, melyeket ugyancsak kiérdemelt izmos, derék, termékeny művészetével és azzal, hogy ezüstös, sok babérral ékes fejére öreg kora dacára is föltette a katonasapkát, mikor hazáját veszélyben érezte. Lélekszerinti művész, lelkes ember, jó hazafi és arany-szívű művésznevelő volt.

Halála érzékeny veszteség a magyar művészetre. Alkotásai azonban megőrzik tisztelt nevét s az új magyar szobrász-nemzedék mindig hálával fog emlékezni művészetének legeredményesebb úttörőjére.

Myn.

Színházi szemle.

I.

A Nemzeti Színház utóbbi évekbeli Shakespeare-előadásainak rendezői fő-gondolatát több ízben volt alkalmunk megdicsérni. Igazabban és teljesebben hozta színpadra a nagy angol költőnek alkotásait, mint a régi előadások. Az aprólékos korhűség helyett nagyobb vonalú stilizálást, a művészietlen és hamis összevonások helyett az egymást válto-gató képek eredeti egymásutánját, szó-val teljességet hozott s a tempó gyorsításával, a játékidő tetemes megrövidülésével a tragédiák komprimált feszültségét is érvényre juttatta.

Julius Caesar felújítása azonban — miért, miért nem? — visszatér a régi elvhez. A színpadot ismét korhű külsőségekkel szűfolja s az egymás sarkába tapadó jelenetek szakadatlanságát az egyes változások közötti szünetek tag-lójával metélt darabokra. Igaz, hogy Shakespeare e darabja aránylag sokkal kevesebb színen pereg le, mint többi művei, mégis a rendezésnek e módja miatt áldozatul kellett esni az aggodó Portia nagyon szép jelenetének Lucius-szal és a jóssal, el kellett hagyni a triumvirek jelenetét s a végső felvo-

násnak csataképeit egy színre kellett unalmasítani.

Ez új rendezésnek azonban nagyon helyes ötlete, hogy Brutus és Antonius híres beszéde alatt a tömeg a zenekarban helyezkedik el: az alakok közül csak egy-kettő látszik derékon felül, a többinek csak fejét vagy karját, vagy fenyegetően rázott botját látjuk. Ez így illuziókeltőbb és hatásosabb. De e jelenetnek jól elgondoltságát is rontja, hogy a tömeg mögé dekorált szín kellett-nél mélyebb s mivel a szónoknál kívül senki sincsen rajta, nagyon üres hát-ternek hat. Nem a merő valószínűség szempontjából kifogásoljuk ezt — bár elképzelhetetlen, hogy ez izgó-mozgó tömeg közül senkisémm rohan fel a szónok közelébe — hanem főképen azért, mert a kép zsúfolt előtere és üres hát-tere között nagyon kényszeredett az ellentét. Nem lehetne-e ezen azzal segíteni, hogy a szín maga egészen szűk lenne s rajta nem is igen volna más-nak hely, mint a szónoknak?

A rendezésnek egyéb botlásai is kellemetlenül hatnak. Így például a tanácsülés jelenetében Brutus társain kívül alig lézeng ott egy-két szenátor, mintha az egész szénátus csupa össze-esküvőből állana. Az is visszás, hogy a Caesarral beszélők a darab kezdetétől fogva mélyen hajlongó, szolgalelkű udvaroncoknak mutatkoznak s Popilius Lena még épen térdelve szól hozzá. Így nem igen érthető Caesar kifakadása Metellus Cimberrel szemben, a «csúszás és szolgálhajlongás ellen». Az is gondatlanság, hogy Antonius beszéde alatt az a polgár kérdezi, hogy «mit monda Brutusról?», aki egészen közel van hozzá s az világosítja fel, aki legmesszebb esik tőle.

De nem akarunk az aprólékos gancsokodás hibájába esni, azért nézzük inkább a főszereplőket.

Gál Gyula mint Caesar, igen helyesen, nem túlozta el az alaknak Shakespeare-től nagyon is kiemelt testi fogyatkozásait. Bakó László is, mint Brutus, kellőképen mérsékelte magát. Általában temperamentumát, mellyel valaha minden művészi korlátot szétvetett, az utóbbi időben több fegyellemmel tőri fékbe. Beszédmodorával azonban sehogyssem lehet megkülönböztetni. Azok az ok nélkül való szótagnyujtások, majd meg az épen olyan indokolatlan meg-szaladások s a hang magasságának egvázon mondaton belül való örökös változtatása — kellemetlen szőejtésé-nek úgy látszik tejesen megrögzött

vonásai. A szövegnek nagyobb megbecsülését is méltán követelhetnők tőle. Az ötödik felvonásban például, amikor Octavius hetykén vágja oda neki: «Úgy hiszem, nem sorsom hanem Brutus kardja által» — ő így felel: «Volnál fajodnak legnemesbje bár oh ifjú, nem halhatnál *oly díszesen*». Ez egészen mást mond, mint Vörösmarty, aki e helyet így fordítja: *díszesebben*. Kardjába dőltekor pedig ezt mondja: «Caesar most légy *boldog*: Nem öltelek meg fél ily örömet», holott a helyes szöveg: «Caesar, most légy *nyugodt*. . .» Bakónak megfigyelésünk szerint, az utóbbi időben úgys kevés szerep tanulásával kell magával fárasztania, volna hát ideje alaposabb készülésre is, s nem kellene a szöveg bakójává lennie.

Ódry Antoniusában igazi gyönyörűségünk telt. Felfogásának egésze is, részletei is kitűnnek. Pedig a gyászbeszédet pár évvel ezelőtt nem mondta egészen kifogástalanul: elejétől végig őszinte érzések húrján játszott s a népszónoknak számító rabulisztikájából keveset adott. Most a ravasz fogásokkal dolgozó rétor játszott meg, akit azonban néha, egy-egy pillanatra elkap a barátja sorsa miatt érzett igaz fájdalom. E változó érzéseket Ódry nagyon finoman fejezte ki. Elsőrangú arcjátékot produkált akkor is, amikor Brutus mentségét hallgatja a vérző Caesar teste felett: szemhéját félig leereszti, alsó ajka gúnyosan rándul meg — nem hiszi a nemes szándékot, legalább is az összeesküvők legtöbbszéről nem — mindez azonban csak egy pillanatig tart, úgyhogy a nézőt nemcsak a kifejezett érzés igazsága kapja meg, hanem egyúttal azt is elhiszi, hogy csak ő vette észre, az összeesküvők nem. Ódry a szöveg interpretációjában is kifogástalan, csak az hat visszásan, hogy ő is egyre jobban hódol annak, a nyilván idegen hatás alatt terjedő szövejtésnek, mely a szorosan összetartozó szócsoportoknak, az ú. n. szövegmokknak olyankor is a végére billenti a hangsúlyt, amikor erre semmi szükség sincsen. Például: «Ó, megbocsáss, te *vérző földdarab*» . . . vagy: «Átok csapand az embertestre *le*» . . . vagy tovább: «*Oly megszokott lesz minden szörnyű tárgy, Hogy az anya csak mosolygni fog, ha látja, A harc kezétől négygyszelt fiát*». S mindez egyetlen monológban!

Cassius Palágyi játszotta. Szeretjük e színésznek egyszerűségét az eszközökben s különösen mozgásban való nagy

takarékosságát, de nem szeretjük kelle-ténél didaktikusabb, szájaragóbb beszédjét. Nagy Adorján mint Casca nem volt elég «lomha». Hettyey Aranka Portiája illuziókeltő, de Gömörly Vilma nem olyan jelentékeny színészelegénység, hogy Calpurniának kicsiny, de fontos szerepében helyt tudna állani. A tömeget vezető polgárokat megint a színház jobb színészei játszották s persze igen jól.

*

A Kamaraszínház egy estén két magyar újdonságot mutatott be. Az elsőt, Harsányi Kálmán *Páter Benedek-jét* a *Napkelet* olvasói a mult számból ismerik. Bizonyosan megkapta őket is a nagy kultúrájú szerzőnek ez alkotása, mely egy Mátyás király korabeli másoló barátnak érzésein keresztül örök művészi fájdalmaikat és vágyakat szóllalt meg. Megvalljuk, kissé féltünk e munkának színre kerülésétől; azt hittük, csak olvasva szép s hogy jelességei nagyon is finomak ahhoz, hogy színpadról hatni tudjanak. Örömmel ismerjük be, hogy csalódtunk! A Kamaraszínház intím miliójében, a színeszeknek kitűnő játéka sok hatáslehetőséget hozott ki belőle, amellet, hogy a darab eszmei tartalma is teljesen érvényre jutott. Azt hisszük, hogy a nemesebb élvezetekre fogékony közönség számára ez artisztikus kis művet hosszabb ideig műsoron kell tartani.

A főszerephez Gál Gyula színészelegénysége nagyon illik. Részletező stílusában mintha a másoló barátok aprólékosan festegető modora vált volna életté. Mint Marco Attavante Bodnár igen szimpatikus volt, a fráter alakját pedig Ónody Ákos sok igazsággal játszotta.

A másik darab P. Ábrahám Ernőnek *A révészek* című kétfelvonásos parasztdrámája volt. A szerzőnek tehetségét első darabjának, *Az Isten várának* ismertetésekor e hasábkon kiemeltük. Tehetsége e darabból is nyilvánvaló, de most már véggépen ügylászik, hogy a drámai forma nem neki való. Első darabja egy népballada földolgozása volt, e műve is inkább színpadra alkalmazott balladának hat, mint drámának. Már pedig, ami egy rövidebb elbeszélő költeményben helyén való lehet s szilárd motíválásként hat, az a színpadon könnyen válik szétmállóvá, foszlékonyvá. Amellet más hibák is vannak: az író szimbolusmot erőltet művébe (a Tisza mint valami élő személy van bemutatva), de

e hangban sem következetes, hanem teljesebben realista jelenetekkel tarkazza stilusatalanná.

Pedig a téma egyszerűbb feldolgozásban erőteljes és hatásos lehetett volna. Egy révész egy asszonyért megy öli a testvéröccsét. Az asszonytól gyermeke születik. Lelkiismerete furdalásától azonban nem tud nyugodni és feljeleni magát. Takarékosabb eszközökkel, szilárdabb vonatkoztatással igen jó népdrama lehetett volna belőle.

A színészek közül Kiss Ferenc és Ligeti Juliska élettejjes parasztalakokat mutattak be, Bodnár pedig nagyon jóízű volt az elfogott betyárral gavalérosan bánó csendőr szerepében.

*

A Magyar Színház Molnár Ferencnek új darabjával, *A játék a kastélyban* című vígjátékkal akarja a rá nézve az idej évadban annyira mostoha szerepsét magához csábitani.

Molnár drámairói gyakorlatában ez új darabja ismét fordulatot jelent. Úgy látszik rájött, hogy az elmúlt esztendőben követett ösvény az ő lábainak nagyon is nehezen járható. Talán megérezte, hogy a filozófiai magasságok felé való törtetés egy első-sorban ötletiró részéről csak a pusztá nagyot akarás önkénytelen komikumával hat a szemlélőre. Ezt Molnár dícsérnivalóan belátta s ez új darabjában nem akar szimbólikus lenni, nem akarja a mélységes igazságokat feltáró bölcs szerepét játszani, hanem újra — csak Molnár akar maradni. Az a Molnár, aki mindig ügyesen tudott egy ötletecskét három felvonásra kinyújtóztatni, az ösztövé mondánivalóra leleményesen tudott fordulatos jeleneteket halmozni — kicsi a rakás, nagyot kíván! — s a pesti közönség zsargon-ízléséhez annyira találó dialógus szóni.

Molnár e visszakanyarodásának megállapításával azonban az új darabról minden jót elmondottunk. Mert ha e háromfelvonásos komédiának mélyére tekintünk, fertelmes léhaságnál nem látunk egyebet.

Adva van ugyanis két operettlibrettista-társzerző; ez atyai barátsággal viseltetnek egy fiatal, nagytehetségű zeneszerző iránt, aki legújabb művükhöz is a zenét fogja szerepsni s aki vőlegénye a darabot világsikerhez juttatandó primadonnának. Egyszer e három férfi rájön, hogy az énekesnő a régi szeretőjével, egy színésszel, meg-

csalja a vőlegényét. Az atyai jóbarátok kétségsbe vannak esve. Azt gondolod, úgy-e naiv olvasóm, hogy a fiatalember miatt? Ó, emiatt csak másodsorban! Legizgatóbb gondolatuk az, hogy most már mi lesz az operettel. Fuccs a világsikernek! Az egyik társzerző azonban — kettőjük közül az atyább barát — igen leleményes ember s rövid pár óra alatt ír egy egyfelvonásost, melyben szóról-szóra előfordul az a szerelmi jelenet, amelyet a három férfi a falon keresztül kihallgatott. Ezt a színész és színésznő azon melegében betanulják, mintha ez lenne az a darab, amelyet az esti hangversenyen el akarnak játszani s a próbán megjelenő vőlegény boldogan nyugszik meg menyasszonya ártatlanságáról. A két társzerző pedig — a fiatalember atyai barátai! — boldogan dörszölik kezüket, hogy ime sikerült az ifjút egy céda nővel összeboronálni, azaz hogy nem ennek örülnek, hanem annak, hogy az operett mégis csak elkészül.

Nem tudjuk elképzelni, hogy a magyar társadalomnak melyik rétege az, amelyik ezt az alantas morális felfogást magáévá teszi. Kétségtelen azonban, hogy kell valahol egy efajta csoportnak lennie, mert hiszen a darabot estéről-estére zúgó tapsok köszöntik s a felharsnó nevetés helybenhagyni látszik a szerző felfogásának feneketlen erkölcselenségét.

Még csak egy szót a szerzővel kapcsolatban! Minden Molnár-bemutató alkalmával hasábos cikkek jelennek meg arról, hogy mennyire értékeli őt a külföldi kritika. Erre vonatkozólag csak egy idézetet vagyunk bátrak ide iktatni Alfred Kernnek, az író magyarországi körétől is nyilván nagyra-becsült német kritikusnak *Das neue Drama* című bírálat- és tanulmánygyűjteményéből: *Der Kritiker zeigt (gern an leichtsinnigen Hunden die auf der Wiese des Dramas flitzen, und hinter denen manchmal etwas absonderlich Zaubervolles leuchtet, leuchtender als bei den als gross Bekannten) — der Kritiker zeigt am Schmarren das Ewige nicht nur bei Molnar oder bei Bisson. Am Schmarren das Ewige, und die Mittel, mit denen es gemacht ist.*

*

Hagy essék e sorokban néha szószavaló művészetéről is. Örömmel látjuk, hogy az utóbbi időben az előadó művészetnek e nagyon rokonszenves ága megint kezd divatba jönni. Legutóbb

Környey Paulának, a Nemzeti Színház kiváló tehetségű tagjának szavalatában gyönyörködtünk. A művésznő épen olyan kellemes jelenség a dobogón, akárcsak a színpadon. Fölfogásaink intelligencia, előadásán nagy technikai készség látszik. Kifejező képességének határai is igen szélesek. Dantét épen olyan jól interpretálja, akárcsak Marinetti s a komoly költemények épen olyan hivatott tolmácsolóra találunk benne, akárcsak mondjuk Petőfi *Szeget-szeggel* című komikus darabja. A hatást legpuritánabb eszközökkel éri el. Csak egyet kell kifogásképpen felemlítenünk: sajnos, ő benne is kezd megrogzódni e cikkben már emített az a hiba, hogy a hangsúly kelleténél többször lendül át a szólam végére.

Legsikerültebben előadott darabja Verhaerennek *A hó* című költeménye volt, mellyel a művésznő igazán tökéleteset nyújtott. Nem maradt meg e vers virtuóz külső formájának érzetéténél — mint egyik legutóbbi szavaló estén mástól hallottuk — hanem azonfelül, hogy a hőésés végtelen egyformaságát a költemény szavainak lassú, vontatott s még a mondatok végén sem leengedett hangoztatással, szinte egymásba folyva mondta: ezenfelül még érezette az unalomnak azt a lelketfojtó hangulatát is, ami a szemlélőt a végtelen egyformaság láttára elfogja. Így a költemény nem maradt pusztá külsőség, hanem a lélekbe mélyült.

Igen óhajtanók, ha a művésznőt mentül többször láthatnók az előadói dobogón. *Galamb Sándor.*

II.

Forgács Rózi négy éve működő Kamaraszínháza ebben a játékévadban ismét a Kis Komédia viharvert falai közé szorult, egy-egy vasárnap délutáni előadásra.

Legutóbbi bemutatóján három egyfelvonásos darabot láttunk. Közülök John M. Synge *Halotti tor-a* a vállalkozás régiebb műsorából került fölújításra, Kosztolányi Dezső szép fordításában. Maga a «tragikomédia» nem sokat ér, némi érdekessége csak a környezetrajzban van. Az előadás is egyenletlen, legrosszabb épen a hősnő megszemélyesítője. A csavargó szerepében egy Szánthó nevű fiatal színész eredeti képzelemre valló alakítással tűnt föl.

Vér Mátyás *A kastély gazdát cserél*

című dramolettje csak ezen a színpadon számít újdonságnak, korábban már egyik kabaré is játszotta. Alapjában novellai tárgyának összesűrítése kiélezett színpadi jelenetté. Ebben Bíró Lajos régiebb műveire emlékezett. A «majdnem-gyilkosság» problémáját veti föl, mit azután kissé deus ex machina-szerűen old meg, helyesebben: vág el. Naturalista formanyelvét a színészek nem minden mozzanatban találták el. Forgács Rózinak nem való a süldőlányka szerepe. Sármaßy Miklós pedig György alakjában, ki a darabot végigbeszéli, meglehetősen egyhangú volt.

Merőben bemutató-számba ment egy ifjú írónak, Szánthó Dénesnek *Kegyelem* című «burleszk»-je. Egy szerelmi elkeseredésében fegyvert fogott, de politikai merényletben bűnösnek ítélt és bitóhalálra szánt nagytehetségű költőnek siralomházi utolsó óráit mutatja be, jobbra-balra vagdalkozó szatírával. Csakhogy a tárgy épen nem alkalmas szatírai földolgozásra. Az exaltált költő rendre hosszú párbeszédet folytat a gyóntatóatyával, majd a hóherral s végül elérhetetlen ideáljával, közben nem egy eredeti, sőt helyel-közzel mély reflexiót hallunk művészi becsvágýról, halálról, szerelemről, de a végén kínosan érezzük az egész kíséret hajótörését a szélsőséges stílusok izetlen vegyítésének veszedelmes zátonyán. Az ilyesmit a «burleszk» megjelölés csak a színlapon okolhatja meg, érzésünkben, a darab keltette benyomásban épen nem. A fiatal szerző itt valóban «kísérelti színpad»-hoz jutott: tapasztalhatta, hogy egyes pillanatokra le bírja nyugózni közönségét, de azt is, hogy zavartalan általános benyomást csak tisztultabb, stílusérzékkel keltethet. Műve a műsor első száma volt, de visszás utóizének hatása alatt a közönségből többen elhagyták a színházat. A játék ebben a darabban volt a leggondosabb és legélénkebb. Forgács Rózinak volt néhány igaz drámai hangja, Sármaßy is itt több lelket tükröztetett arcán s szavában, Szánthó fantasztikus hóhér-alakja meg épen megkülönböztetett figyelemre érdemes színészi munka. *Rédey Tivadar.*

Zenei szemle.

Az elmúlt négy hét zenei eseményei közül Operaházunk reprize (*Figaro lakodalma*) és bemutatója (*Petruska*) emelkedik ki.

Mozart! A zeneirodalom legcsodá-